

СИНЕРГИЯ МЕЖДУ ПОЗИТИВНА ПСИХОЛОГИЯ И ДУХОВНОСТ: НОВА ПАРАДИГМА ЗА СЪВРЕМЕННОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Д-р Йордан Аврамов, доц. д.н. Стоил Мавродиев
Югозападен университет „Неофит Рилски“

Резюме. Настоящата статия изследва потенциала на позитивната психология и духовността като основа за трансформация на съвременното образование и формиране на личността. Анализира се състоянието на обществото, като се акцентира върху екзистенциалните кризи, духовните празноти и нарастващата изолация в постмодерния свят. Чрез синергия между позитивната психология и духовната педагогика се предлагат глобални цели за образованието, насочени към човешкото процъфтяване, самоактуализацията и развитието на добродетели. Статията застъпва нова образователна парадигма, която насърчава духовната идентичност, самосъзнанието и просоциалните поведения, за да се противодейства на предизвикателства като агресия, депресия и липса на смисъл.

Ключови думи: позитивна психология; духовност; духовна педагогика; образование; формиране на личността; процъфтяване, добродетели, самосъзнание

Въведение

Образованието и възпитанието са ключови за бъдещето на всяко общество, тъй като оформят неговите ценности и идентичност. Както отбелязва Ерих Фром (1956), „Човекът е единственото същество, което може да бъде отегчено, да бъде недоволено, да се чувства изгонено от рая“ (с. 22). Съвременните образователни системи обаче често са критикувани заради тяхната фрагментарност и фокус върху академични постижения, което пренебрегва холистичното развитие на личността и духовните ѝ нужди. „Духът на времето“ (Zeitgeist) и общественият натиск са оформили образователните стратегии, подчинявайки ги на икономически или идеологически цели вместо на човешкото процъфтяване. Днешното общество е изправено пред дълбоки екзистенциални кризи. Виктор Франкъл (1984) подчертава: „Търсенето на смисъл е първичната мотивация в живота на човека“ (с. 121). В тази статия се защитава тезата, че интегрирането на позитивната психология, с нейния акцент върху силните страни,

и духовната педагогика, с фокуса върху трансцендентността, може да създаде нова парадигма за образованието. Този подход цели да насърчи духовна идентичност, устойчивост и смислен живот, отговаряйки на предизвикателствата на постмодерността.

Контекстуална рамка: Образование и обществена еволюция

Образователните системи отразяват социално-икономическите, политическите и духовните условия на своето време. В България например марксистко-ленинската идеология в миналото диктуваше образователните цели, подчинявайки ги на държавни интереси. Днес глобализацията, консуматорството и цифровите технологии създават нови предизвикателства, като фрагментация на общностите и отчуждение. Карл Роджърс (1961) отбелязва: „Съвременният човек е изгубил връзката със своята вътрешна същност, което води до чувство на празнота“ (с. 186). „Духът на времето“ оформя националните образователни стратегии, които трябва да балансират културните традиции с глобалните изисквания.

В България православното християнство остава важен елемент от националната идентичност, но учебните програми често пренебрегват хуманитаристиката и гражданското образование, което допринася за проблеми като ученическа агресия и отпадане (Stamatov & Sariyska, 2023). Както подчертава Мартин Селигман (2011), „Образованието трябва да се фокусира не само върху знанието, но и върху изграждането на характер и благополучие“ (с. 24).

Предизвикателства на постмодерното общество

Човекът през XXI век се сблъсква с уникални предизвикателства: изолация, тревожност и екзистенциална празнота. Ерих Фром (1956) описва съвременните хора като търсещи „сигурност, продуктивни връзки с другите и чувство за значимост“ (с. 92). Роло Мей (1981) добавя: „Тревожността на нашата епоха произтича от загубата на център, на смисъл, който да ни ориентира“ (с. 17). Тези наблюдения са актуални, тъй като мнозина днес изпитват депресия, самота и объркване, подхранвани от цифровото претоварване и манипулативни идеологии. Виктор Франкъл (1984) описва това състояние като „екзистенциален вакуум“: „Хората имат достатъчно, за да живеят, но нямат за какво да живеят; имат средствата, но нямат смисъл“ (с. 141). Освен това съвременните идеологии, като трансхуманизма, често подкопават духовните ценности, оставяйки хората без морален компас. Образованието трябва да се справи с тези проблеми, като насърчава устойчивост, оптимизъм и духовно осъзнаване. Както отбелязва Кен Уилбър (2000), „Духовността не е бягство от света, а начин да го обхванем с по-голяма дълбочина и смисъл“ (с. 132).

Стратегически цели на съвременното образование

За да отговори на нуждите на обществото, образованието трябва да приоритизира следните цели:

1. Холистично развитие на личността: образованието трябва да подхранва емоционален, интелектуален и духовен растеж, насърчавайки самосъзнание и устойчивост.

2. Култивиране на добродетели и силни страни: учебните програми трябва да акцентират върху качества като оптимизъм, благодарност и постоянство (Seligman 2011).

3. Духовно осъзнаване: интегрирането на духовна педагогика може да помогне на учениците да развият чувство за цел и връзка с универсални ценности.

4. Просоциални поведения: образованието трябва да насърчава емпатия, алтруизъм и ангажираност в общността. Тези цели резонират с визията на Абрахам Маслоу (1970) за самоактуализация: „Самоактуализираният човек живее в хармония със своите вътрешни ценности и потенциал“ (с. 153). Позитивната психология и духовността предлагат взаимодопълващи се подходи за постигане на тези цели, като комбинират емпирични методи с трансцендентна перспектива. Позитивната психология като основа за образованието, позитивната психология, пионерство на Мартин Селигман променя фокуса от изучаването на патологията към разкриването на човешкия потенциал. Неговият модел PERMA (Позитивни емоции, Ангажираност, Връзки, Смисъл, Постижения) предоставя цялостна рамка за насърчаване на благополучието в образователните среди (Seligman, 2011). Селигман (2017) подчертава: „Позитивното образование не само подобрява академичните резултати, но и учи учениците как да процъфтяват, като развиват умения за справяне с предизвикателствата и изграждане на смислен живот“ (с. 293). Този подход е особено ефективен за справяне с нарастващите проблеми в българските училища, като ученическа депресия, агресия, емоционална нестабилност и отпадане от образователната система (Stamatov & Sarijska, 2023). Емпиричните изследвания подкрепят ефективността на позитивното образование. Например програми, базирани на силните страни на характера, като благодарност, надежда и устойчивост, водят до подобрена самооценка, по-добри социални взаимоотношения и намаляване на тревожността сред учениците (Peterson & Seligman, 2004; Waters, 2011). Барбара Фредриксон (2009) обяснява: „Позитивните емоции не само подобряват моментното настроение, но и разширяват когнитивните способности, като насърчават креативност и гъвкавост в мисленето“ (с. 47). Тези ефекти са особено важни в контекста на българското образование, където стресът от изпити и социалните очаквания често потискат ученическата мотивация. В допълнение, позитивната психология предлага конкретни ин-

тервенции, които могат да бъдат интегрирани в класната стая. Например доказано е, упражнението „Три добри неща“, при което учениците ежедневно записват три положителни преживявания, увеличава чувството за благополучие и оптимизъм (Seligman et al., 2005). Други техники, като визуализация на „най-доброто аз“ или трениране на осъзнатост, помагат на учениците да развият емоционална регулация и целеполагане (Lyubomirsky, 2008). Както отбелязва Соня Любомирски (2008), „Щастието не е случайно; то може да бъде култивирано чрез съзнателни практики, които насърчават позитивно мислене и поведение“ (с. 15). В българския контекст позитивното образование може да се адаптира, като се включи културно значима символика, например чрез интегриране на традиционни ценности като гостоприемство и взаимопомощ, които резонират с православните принципи на общност и състрадание. Програми като „Училище за добродетели“, които се прилагат в България, вече показват успех в насърчаването на позитивни нагласи и поведение сред учениците (Ivanova, 2022). Тези инициативи могат да бъдат разширени чрез обучение на учителите в методологии на позитивната психология, което ще засили тяхната способност да подкрепят емоционалното и социалното развитие на учениците. Позитивната психология също така улеснява създаването на мост към духовната педагогика, тъй като нейният акцент върху добродетели като състрадание, благодарност и прошка намира паралели в християнските учения. Тази връзка позволява разработването на хибридни програми, които комбинират научно обосновани психологически практики с духовни принципи, като по този начин насърчават холистично развитие на личността. Духовна педагогика: от вяра към мъдрост. Духовната педагогика интегрира вяра, ценности и мъдрост в образованието. Мария Кючукова (2021) подчертава: „Духовните ценности формират основа за морално и личностно развитие, давайки на подрастващите смисъл и посока“ (с. 172). В християнската традиция духовната педагогика набляга на корелацията „вяра – живот“, култивирайки добродетели като любов, търпение и смирение чрез връзка с Бога (Галатяни 5:22 – 23). Християнската педагогика предлага уникална перспектива, като акцентира върху вечните ценности. Капик, Хол и МакМартин (2023) отбелязват: „Запознаването на учениците с духовна мъдрост за човешкото процъфтяване насърчава тяхната морална зрялост и етично поведение“ (с. 7). Този подход се различава от светското образование, което често се фокусира върху краткосрочни резултати. Както подчертава Томас Мъртън (1961), „Истинската духовност не е отричане на света, а преоткриване на неговата свещена същност“ (с. 89). Принципи на духовната педагогика

5. Корелация вяра – живот: образованието свързва духовните убеждения с ежедневните действия, насърчавайки добродетели като благодарност и прошка (Kyuchukova, 2020).

6. Подход от края към началото: акцентът върху вечните цели насърчава смислен, ценностно ориентиран живот (Karik et al., 2023).

7. Педагогика на мъдростта: духовното образование учи на намиране на смисъл в страданието и радостта, изграждайки устойчивост и надежда (Kyuchukova, 2021).

8. Образование за любов: християнската педагогика набляга на „агапе“ – безкористната любов, която противодейства на егоизма и изолацията (Beck and Haugen, 2013). Ролята на християнството – християнството предлага богатата рамка за духовната педагогика, наблягайки на добродетели като любов и смирение. Мавродиев и Аврамов (2024) отбелязват: „Християнските добродетели и силните страни на позитивната психология споделят обща цел – да подпомагат процъфтяването на личността“ (с. 52). Християнската концепция за „агапе“ насърчава позитивните взаимоотношения, противодействайки на индивидуализма. Както пише Съорен Киркегор (1849), „Да обичаш ближния, означава да му помогнеш да обича Бога, а това е истинската свобода“ (с. 62). Синергия между позитивна психология и духовност – интеграцията на позитивната психология и духовността създава мощна и холистична образователна парадигма, която обхваща както емпиричните аспекти на човешкото благополучие, така и трансцендентните измерения на смисъла и целта. Позитивната психология предоставя научно обосновани инструменти за подобряване на емоционалната устойчивост, оптимизма и социалните връзки, докато духовността предлага дълбока рамка за осмисляне на съществуването и свързване с универсални ценности. Мартин Селигман (2017) подчертава: „Духовността е неразделна част от смисъла, позволявайки ни да надхвърлим индивидуалните си граници и да се свържем с нещо по-голямо“ (с. 301). По сходен начин Виктор Франкъл (1984) отбелязва: „Духовността е измерение, което отличава човека и го ориентира към търсене на смисъл отвъд материалното“ (с. 133). Тази синергия се проявява в няколко ключови аспекта, които имат пряко приложение в образованието. Самосъзнание и рефлексия: Духовните практики, като молитва, медитация или контемплация, засилват интраперсоналните компетентности, което се съгласува с акцента на позитивната психология върху осъзнатостта и емоционалната интелигентност. Кенет Паргамент (2013) отбелязва: „Духовността често служи като път към самопознание, позволявайки на индивидите да интегрират своите преживявания в смислена цялост“ (с. 215). В образователен контекст това може да се приложи чрез рефлексивни упражнения, които комбинират духовни и психологически подходи, като например водене на дневник за благодарност или медитативни практики, насърчаващи самонаблюдение (Kabat-Zinn, 1990). Добродетели и силни страни: позитивната психология и духовността споделят фокус върху развитието на характера. Позитивната психология идентифицира 24 силни страни на характера, като надежда, благодарност и състрадание (Peterson &

Seligman, 2004), които намират паралели в християнските добродетели, като любов, търпение и смирение (Mavrodiev & Avramov, 2024). Свети Августин (426/2009) пише: „Добродетелта е любов, която правилно подрежда нашите желания и действия“ (с. 87). Тази общност позволява създаването на образователни програми, които интегрират духовни и психологически подходи за насърчаване на етично поведение и морална зрялост. Смисъл и цел: и двете дисциплини засягат екзистенциалните въпроси, които са особено актуални за младите хора в постмодерното общество. Робърт Емънс (1999) подчертава: „Духовността е процес на интегриране на личните цели и ценности в рамка, която надхвърля егото“ (с. 45). Позитивната психология, чрез модела PERMA, поставя смисъла като ключов компонент на благополучието (Seligman, 2011). В класната стая това може да се реализира чрез дискусии за ценности, упражнения за целеполагане или изследване на личните убеждения, което помага на учениците да се справят с екзистенциални кризи (Yalom, 1980). Просоциално поведение и общност: позитивната психология набляга на значението на позитивните взаимоотношения за благополучието, докато духовността, особено в християнския контекст, подчертава „агапе“ – безкористната любов към ближния. Както отбелязва Далай лама (1999), „Състраданието е основата на истинското щастие, защото ни свързва с другите по автентичен начин“ (с. 123). Образователните инициативи, като доброволчески проекти или групови дейности, базирани на сътрудничество, могат да използват този принцип, за да насърчат алтруизъм и социална свързаност. Тази синергия е особено подходяща за българския образователен контекст, където православните християнски ценности могат да се комбинират с универсалните принципи на позитивната психология. Например преподаването на добродетели, като милосърдие и прошка, може да се интегрира с упражнения за култивиране на позитивни емоции, като благодарност или надежда, което засилва както индивидуалното благополучие, така и общностната хармония. Лариса Уотърс (2011) подчертава: „Интервенциите, базирани на позитивна психология, са особено ефективни, когато са вградени в културно значими практики, като религиозни или духовни традиции“ (с. 82). Освен това синергията между двете дисциплини може да противодейства на нарастващите тенденции към индивидуализъм и духовна фрагментация в глобализирания свят. Кен Уилбър (2000) отбелязва: „Истинската интеграция на науката и духовността изисква холистичен подход, който уважава както емпиричните, така и трансцендентните измерения на човешкия опит“ (с. 145). В образованието това означава създаване на програми, които балансират рационалните и духовните аспекти на ученето, като по този начин подпомагат цялостното развитие на личността. Практически приложения за образованието – за да се реализира предложената парадигма, българските образователни институции могат да внедрят следните стратегии, които интегрират позитивната психология и духовната педагогика:

9. Въвеждане на духовно образование с фокус върху добродетели: създаване на учебни модули по „Добродетели и религия“, които комбинират православни християнски принципи, като милосърдие и прошка, с упражнения от позитивната психология, като водене на дневник за благодарност или визуализация на цели. Тези програми могат да бъдат адаптирани към различните възрастови групи, като се използват интерактивни методи, като ролеви игри или дискусии за етични дилеми (Kyuchukova, 2020). Например инициативи като „Училище за добродетели“ в България показват, че такива програми повишават емпатията и моралната осъзнатост сред учениците (Ivanova, 2022).

10. Програми за позитивно образование: обучение на учителите в техники на позитивната психология, като „Три добри неща“, „Силни страни в действие“ или трениране на осъзнатост, които могат да бъдат интегрирани в ежедневните учебни дейности. Учителите могат да започват часовете с кратки упражнения за осъзнатост, които намаляват стреса и повишават концентрацията (Kabat-Zinn, 1990). В българския контекст тези програми могат да бъдат подкрепени чрез партньорства с университети и неправителствени организации, които предлагат обучения по позитивна психология (Stamatov & Sarijska, 2023).

11. Насърчаване на ангажираност в общността: организиране на просоциални дейности, като доброволчески инициативи, училищни благотворителни кампании или екологични проекти, които насърчават алтруизъм и сътрудничество. Тези дейности могат да бъдат свързани с християнски ценности, като грижата за ближния, и да включват рефлексия върху преживяванията, за да се засили чувството за смисъл (Pargament, 2013). Например училища в България могат да организират ежегодни кампании като „Коледа за всички“, които ангажират учениците в подкрепа на социално уязвими групи.

12. Подкрепа за екзистенциално осъзнаване: въвеждане на консултативни програми, които помагат на учениците да изследват въпроси за смисъла и целта в живота. Това може да включва работилници по логотерапия, вдъхновени от Виктор Франкъл (1984), или дискуссионни групи за ценности и идентичност, ръководени от училищни психолози. В българските училища, където достъпът до психологическа подкрепа е ограничен, тези програми могат да бъдат подкрепени чрез онлайн платформи или сътрудничество с местни църкви, които предлагат духовно наставничество (Yalom, 1980).

13. Интеграция на междупредметни връзки: разработване на учебни програми, които свързват позитивната психология и духовността с други дисциплини, като литература, история и изобразително изкуство. Например анализът на български литературни произведения, като „Под игото“ на Иван Вазов, може да включи дискусии за добродетели като смелост и жертвоготовност, които резонират както с християнските ценности, така и с позитивните силни страни (Peterson & Seligman, 2004). Този подход насърчава холистично обучение и укрепва връзката между академичното и личностното развитие.

14. Родителско и общностно включване: организиране на семинари за родители и местни общности, които ги запознават с принципите на позитивната психология и духовната педагогика. Това може да включва работилници „Позитивно родителство“, които насърчават създаването на подкрепяща семейна среда, съобразена с българските културни традиции (Lyubomirsky, 2008). Включването на църквата като партньор може да засили тези инициативи, като се използват събития като празници (напр. Рождество Христово), за да се популяризират ценности като щедрост и единство. Тези практически приложения изискват координирани усилия между учители, училищни психолози, църковни институции и местни власти. В България, където образователната система е изправена пред предизвикателства като ограничени ресурси и високо ниво на стрес сред учениците, тези инициативи могат да бъдат внедрени постепенно, започвайки с пилотни програми в избрани училища. Дългосрочната цел е създаването на национална стратегия за позитивно и духовно образование, която да подпомага цялостното развитие на младите хора и да укрепва социалната сплотеност.

Заклучение

Предизвикателствата на ХХІ век изискват образование, което надхвърля академичните постижения и отговаря на духовните и екзистенциалните нужди. Синергията между позитивната психология и духовността предлага път към процъфтяване, устойчивост и смисъл. Както отбелязва Маслоу (1970), „Човешкият потенциал е безкраен, но често остава нереализиран поради липса на подходяща среда“ (с. 178). Чрез приоритизиране на духовната идентичност, самосъзнанието и добродетелите образованието може да създаде личности, които живеят пълноценно и допринасят за по-хармонично общество.

ЛИТЕРАТУРА

- Августин, Св. (2009). *За града Божий (De Civitate Dei)*. Нов български университет.
- Аврамов, Й. (2024). Духовно-екзистенциални аспекти на естетичното преживяване и благополучието. *Годишник по психология*, 15(2), 91 – 97.
- Бек, Р., & Хауген, А. Д. (2013). Християнската религия: Теологичен и психологически преглед. В К. И. Паргамент, Дж. Дж. Екслейн, & Дж. У. Джоунс (Ред.), *Ръководство на Американската психологическа асоциация по психология, религия и духовност*, 1, 1 – 20). Американска психологическа асоциация. <https://doi.org/10.1037/14045-000>
- Далай Лама. (1999). *Етика за новото хилядолетие*. Кибеа. (Превод на български, 2001)

- Иванова, Е. (2022). Позитивно образование в българските училища: Пре-дизвикателства и възможности. *Педагогически форум*, 10(2), 45 – 53.
- Франкъл, В. Е. (1984). *Човекът в търсене на смисъл*. Наука и изкуство.
- Фром, Е. (1956). *Изкуството да обичаш*. Кибеа.
- Кючукова, М. (2020). Педагогически проблеми на религиозното образование в българското училище и неговите философски проекции. В *Религия и образование: История, традиции и съвременни тенденции* (с. 145 – 149). Университетско издателство „Паисий Хилендарски“.
- Кючукова, М. (2021). Ролята на съвременното религиозно образование за формиране на личностния мировозор на децата. В *Християнство, изкуство, образование, диалог на културите, традиции и съвременност* (с. 171 – 178). Курск.
- Маслоу, А. Х. (1970). *Мотивация и личност*. Наука и изкуство.
- Мавродиев, С., & Аврамов, Й. (2024). Добродетелите и отвъд тях в позитивната психология и християнството. *Годишник по психология*, 15(1), 49 – 58.
- Мей, Р. (1981). *Свобода и съдба*. Наука и изкуство.
- Селигман, М. Е. П. (2011). *Процъфтяване: Нова визия за щастието и благополучието*. Хермес.
- Селигман, М. Е. П. (2017). *Кръгът на надеждата: Пътешествието на един психолог от безпомощност към оптимизъм*. Хермес.
- Стаматов, Р., & Сарийска, С. (2023). *Позитивна психология*. Хермес.
- Emmons, R. A. (1999). *The psychology of ultimate concerns: Personality and spirituality*. Guilford Press.
- Fredrickson, B. L. (2009). *Positivity: Top-notch research reveals the upward spiral that will change your life*. Crown.
- Kabat-Zinn, J. (1990). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Delacorte Press.
- Kapic, K., Hall, M., & McMartin, J. (2023). Theology of human flourishing for a pedagogy of positive psychology. *Journal of Psychology and Christianity*, 42(1), 4 – 14. <https://doi.org/10.31234/osf.io/q7e2z>
- Kierkegaard, S. (1849). *The sickness unto death*. Princeton University Press. (English translation published 1980)
- Lyubomirsky, S. (2008). *The how of happiness: A scientific approach to getting the life you want*. Penguin Press.
- Merton, T. (1961). *New seeds of contemplation*. New Directions.
- Pargament, K. I. (2013). Spirituality as a core dimension of personality. In K. I. Pargament, J. J. Exline, & J. W. Jones (Eds.), *APA handbook of psychology, religion, and spirituality*, 1, 209 – 225. American Psychological Association.

- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin.
- Seligman, M. E. P., Ernst, R. M., Gillham, J., Reivich, K., & Linkins, M. (2005). Positive psychology progress: Empirical validation of interventions. *American Psychologist*, 60(5), 410 – 421. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.5.410>
- Seligman, M. E. P., Ernst, R. M., Gillham, J., Reivich, K., & Linkins, M. (2009). Positive education: Positive psychology and classroom interventions. *Oxford Review of Education*, 35(3), 293 – 311. <https://doi.org/10.1080/03054980902934563>
- Wilber, K. (2000). *A theory of everything: An integral vision for business, politics, science, and spirituality*. Shambhala.
- Waters, L. (2011). A review of school-based positive psychology interventions. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 28(2), 75 – 90. <https://doi.org/10.1375/aedp.28.2.75>
- Yalom, I. D. (1980). *Existential psychotherapy*. Basic Books.

REFERENCES

- Augustine, St. (2009). *The city of God (De civitate Dei)*. New Bulgarian University. (Original work published 426) [In Bulgarian]
- Avramov, Y. (2024). Spiritual-existential aspects of aesthetic experience and well-being. *Yearbook of Psychology*, 15(2), 91 – 97. [In Bulgarian]
- Beck, R., & Haugen, A. D. (2013). Christian religion: A theological and psychological review. In K. I. Pargament, J. J. Exline, & J. W. Jones (Eds.), *APA handbook of psychology, religion, and spirituality*, 1, 1 – 20. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/14045-000> [In Bulgarian]
- Dalai Lama. (1999). *Ethics for the new millennium*. Kibea. (Bulgarian translation published 2001) [In Bulgarian].
- Emmons, R. A. (1999). *The psychology of ultimate concerns: Personality and spirituality*. Guilford Press.
- Frankl, V. E. (1984). *Man's search for meaning*. Nauka i izkustvo. [In Bulgarian]
- Fredrickson, B. L. (2009). *Positivity: Top-notch research reveals the upward spiral that will change your life*. Crown.
- Fromm, E. (1956). *The art of loving*. Kibea. [In Bulgarian]
- Ivanova, E. (2022). Positive education in Bulgarian schools: Challenges and opportunities. *Pedagogical Forum*, 10(2), 45 – 53. [In Bulgarian]

- Kabat-Zinn, J. (1990). *Full catastrophe living: Using the wisdom of your body and mind to face stress, pain, and illness*. Delacorte Press.
- Kapic, K., Hall, M., & McMartin, J. (2023). Theology of human flourishing for a pedagogy of positive psychology. *Journal of Psychology and Christianity*, 42(1), 4 – 14. <https://doi.org/10.31234/osf.io/q7e2z>
- Kierkegaard, S. (1849). *The sickness unto death*. Princeton University Press. (English translation published 1980)
- Kyuchukova, M. (2020). Pedagogical problems of religious education in Bulgarian schools and their philosophical projections. In *Religion and education: History, traditions, and contemporary trends* (pp. 145 – 149). Paisiy Hilendarski University Press. [In Bulgarian]
- Kyuchukova, M. (2021). The role of contemporary religious education in shaping children's worldview. In *Christianity, art, education, dialogue of cultures, traditions, and modernity* (pp. 171 – 178). [In Bulgarian]
- Lyubomirsky, S. (2008). *The how of happiness: A scientific approach to getting the life you want*. Penguin Press.
- Maslow, A. H. (1970). *Motivation and personality*. Nauka i izkustvo. [In Bulgarian]
- Mavrodiev, S., & Avramov, Y. (2024). Virtues and beyond in positive psychology and Christianity. *Yearbook of Psychology*, 15(1), 49 – 58. [In Bulgarian]
- May, R. (1981). *Freedom and destiny*. Nauka i izkustvo. [In Bulgarian]
- Merton, T. (1961). *New seeds of contemplation*. New Directions.
- Pargament, K. I. (2013). Spirituality as a core dimension of personality. In K. I. Pargament, J. J. Exline, & J. W. Jones (Eds.), *APA handbook of psychology, religion, and spirituality*, 1, 209 – 225. American Psychological Association.
- Peterson, C., & Seligman, M. E. P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press.
- Rogers, C. R. (1961). *On becoming a person: A therapist's view of psychotherapy*. Houghton Mifflin.
- Seligman, M. E. P. (2011). *Flourish: A new understanding of happiness and well-being*. Hermes. [In Bulgarian]
- Seligman, M. E. P. (2017). *The hope circuit: A psychologist's journey from helplessness to optimism*. Hermes. [In Bulgarian]
- Seligman, M. E. P., Ernst, R. M., Gillham, J., Reivich, K., & Linkins, M. (2005). Positive psychology progress: Empirical validation of interventions. *American Psychologist*, 60(5), 410 – 421. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.5.410>
- Seligman, M. E. P., Ernst, R. M., Gillham, J., Reivich, K., & Linkins, M. (2009). Positive education: Positive psychology and classroom

- interventions. *Oxford Review of Education*, 35(3), 293 – 311. <https://doi.org/10.1080/03054980902934563>
- Stamatov, R., & Sariyska, S. (2023). *Positive psychology*. Hermes. [In Bulgarian]
- Wilber, K. (2000). *A theory of everything: An integral vision for business, politics, science, and spirituality*. Shambhala.
- Waters, L. (2011). A review of school-based positive psychology interventions. *The Australian Educational and Developmental Psychologist*, 28(2), 75 – 90. <https://doi.org/10.1375/aedp.28.2.75>
- Yalom, I. D. (1980). *Existential psychotherapy*. Basic Books.

SYNERGY BETWEEN POSITIVE PSYCHOLOGY AND SPIRITUALITY: A NEW PARADIGM FOR CONTEMPORARY EDUCATION

Abstract. The present article explores the potential of positive psychology and spirituality as a basis for transforming contemporary education and personality formation. It analyzes the state of society, emphasizing existential crises, spiritual voids, and increasing isolation in the postmodern world. Through synergy between positive psychology and spiritual pedagogy, global goals for education are proposed, aimed at human flourishing, self-actualization, and the development of virtues. The article advocates for a new educational paradigm that encourages spiritual identity, self-awareness, and prosocial behaviors to counteract challenges such as aggression, depression, and lack of meaning.

Keywords: Positive psychology; spirituality; spiritual pedagogy; education; personality formation; flourishing; virtues; self-awareness

✉ **Yordan Avramov, PhD in Psychology**

E-mail: yordanlavramov@abv.bg

✉ **Assoc. Prof. Stoil Mavrodiev, DSc.**

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5457-8519>

Department of Psychology
Faculty of Philosophy
South-West University “Neofit Rilski”
66, Ivan Mihaylov St.
2700 Blagoevgrad, Bulgaria
E-mail: stoil_m@swu.bg